

ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОЇ/ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

УДК 378.147.015.311-021.464

DOI: <http://doi.org/10.32589/2412-9283.40.2024.309800>

ІЄРАРХІЯ ФУНКЦІЙ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ-НЕФІЛОЛОГІВ ДЛЯ СТАНОВЛЕННЯ ЇХНЬОЇ ОСОБИСТОСТІ ЯК МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Дроздова І. П.

irina2017ksada@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9632-4584>

Державний біотехнологічний університет

Дата надходження 03.06.2024. Рекомендовано до друку 24.06.2024.

Анотація. У статті виділено й запропоновано функції змісту навчання, обґрунтовані в концепції професійного становлення фахівця, відповідно до яких компонентами професійно зумовленої структури особистості є професійна спрямованість, професійна компетентність, важливі психофізіологічні властивості і професійний менталітет. Основоположні, допоміжні і службові функції визначають професійну підготовку й розвиток професійного мислення й мовлення відповідно до вимог сучасного суспільства і ринку праці. Для визначення номенклатури ієрархії функцій, професійного мислення і мовлення фахівця використано системний та синергетичний методологічні підходи; загальнофілософські й лінгвофілософські принципи об'єктивності, переходу від абстрактного до конкретного, єдності мислення, мови й мовлення, урахування особливостей мислення й мовлення студентів у процесі входження в професію тощо. З урахуванням функцій змісту навчання в багатокомпонентній структурі становлення особистості виділено такі аспекти: інтелектуальний (сформованість професійного мислення і на його основі професійного мовлення – за напрямом майбутньої діяльності студента), мотиваційний (рівні зацікавленості студентів у формуванні професійного менталітету, в оволодінні професійним мовленням), предметно-практичний (науково-практична сфера засвоєння мовних знань як засобу здобуття знань за фахом), нормативний (унормоване володіння знаннями, уміннями і навичками з професійного мовлення) і виконавчий (фахове спілкування в різних ділових ситуаціях тощо).

Ключові слова: становлення особистості, професійна особистість фахівця, професійний менталітет, ієрархія функцій навчання особистості, аспекти становлення особистості.

Drozdova I. State Biotechnological University

Fostering Personal Growth and Professional Readiness of Non-Philology Students for Future Careers

Abstract. Introduction. This article proposes functions of educational content based on the concept of professional formation, emphasizing components such as professional orientation, competence, psychophysiological traits, and professional mentality. **Purpose.** The goal is to define and justify the system of functions related to the development of students' professional personalities, thinking, and speech. **Methods.** To establish this system, methodological approaches including systemic, synergistic, and general-philosophical principles were used, focusing on the unity of thinking, language, and speech, and considering students' development as they enter the profession. **Results.** The study identifies several aspects within the content of education for personality development: intellectual (the formation of professional thinking and speech), motivational (levels of students interest in developing professional mentality and speech), subject-practical (acquisition of language knowledge for the specialty), normative (standardized knowledge and skills in professional speech) and executive (professional communication

in various business situations, etc.). **Conclusion.** The functions of educational content, grounded in the concept of professional development of a specialist, are highlighted and proposed, including professional orientation, competence, psychophysiological properties, and professional mentality. Distributed basic, auxiliary and service functions determine professional training and development of professional thinking and speech in accordance with the requirements of modern society and the labour market. The study forms corresponding aspects – intellectual, motivational, subject-practical, normative and executive – determining the multi-component structure of the formation of a specialist's personality.

Keywords: personality formation, professional personality of a specialist, professional mentality, hierarchy of personality training functions, aspects of personality formation.

Постановка проблеми. Становлення особистості майбутніх фахівців має особливе значення, оскільки від рівня їхньої підготовки й компетентності залежить успішність розвитку науки та виробництва й готовності сучасної молоді до розв'язання завдань, що ставить перед нею ринок праці. Акцент у професійній підготовці сучасних фахівців має бути зроблений на здобутті знань, підходів і практичних навичок, необхідних для спілкування в реальних професійних ситуаціях із метою становлення майбутнього фахівця. Передбачається становлення і розвиток професійної особистості, його мислення та вдосконалення мовних і мовленнєвих умінь у майбутній професійній діяльності випускника вищої школи нефілологічного профілю – навчання під час професійної діяльності в усьому світі вважають однією з провідних прогресивних форм навчання – через вільно мотивовану самоосвіту і самопідготовку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У цьому контексті нашим завданням стало формування серйозної бази, якої було б достатньо для початку входження в професію в профільному закладі вищої школи, що передбачає становлення професійної особистості, формування її професійного менталітету, опанування культурою професійного мовлення, зокрема нормами сучасної літературної мови, знання видів і жанрів усного ділового мовлення, професійної термінології, а також роботу з діловою документацією тощо.

З метою аспектуального науково-теоретичного аналізу концепцій висвітлення навчально-пізнавальної діяльності в науковій літературі розглянуто праці вчених В. Андрущенко, А. Алексюка, І. Зязюна, С. Клепка, А. Коваль, З. Курлянд, О. Локшиної, В. Лутая, Л. Паламар, О. Пехоти, М. Пентилюк, Т. Симоненко, С. Сисоевої, О. Савченко, І. Хом'яка, у яких проблема сучасної організації і розвитку вищої освіти набула особливого значення. Досліджено також праці учених із загальних питань теорії навчання, когнітивного, компетентнісного, комунікативно-діяльнісного й інших підходів до навчання (О. Біляєв, А. Богуш, М. Вашуленко, О. Горошкіна, В. Мельничайко, О. Онопрієнко та ін.). На основі аналізу розвитку професійних якостей майбутніх фахівців, сформованих у них розвивальних і формувальних функцій готовності до професійної діяльності, здійсненого в працях О. Біляєва, М. Пентилюк, В. Фрицок та ін., з'ясовано, що ефективність становлення професійної особистості студентів-нефілологів можна підвищити за допомогою розподілу навчання на два етапи – корекційної систематизації і професіоналізації.

Мета статті. Метою статті є визначення й обґрунтування системи (номенклатури та ієрархії) функцій щодо становлення професійної особистості студентів і розвитку їхнього професійного мислення і мовлення як фахівців.

Методи дослідження. Для визначення номенклатури ієрархії функцій, без яких у процесі навчання неможливе успішне становлення і розвиток особистості

майбутнього фахівця, його професійного мислення і мовлення, використано системний та синергетичний методологічні підходи; передбачається застосування загальнофілософських і лінгвофілософських принципів об'єктивності, переходу від абстрактного до конкретного, єдності мислення, мови й мовлення, урахування особливостей мислення й мовлення студентів у процесі входження в професію; педагогічне спостереження тощо.

Основні результати дослідження. Лінгводидактична технологія має бути зорієнтована на формування професійної готовності (зокрема враховувати комунікативну, професійно-лексичну (вокабулярно-термінологічну) компетентність, умотивованість до професійної діяльності і професійну компетентність), що, у свою чергу, і дає ефективний результат у подальшому становленні особистості фахівця (розвитку його професійного менталітету) для якісної соціально значущої й ефективної діяльності після закінчення закладу вищої освіти. Таким чином ми можемо запропонувати систему (ієрархію і номенклатуру) функцій для становлення особистості студентів і розвитку їхнього професійного мислення і мовлення фахівців певної галузі, на якій ґрунтуються критерії добору змісту і технології підготовки студентів у системі вищої освіти.

У номенклатурі ієрархії функцій базове місце посідає **мотивувально-орієнтувальна функція**, як така, що дозволяє, спираючись на мотиваційні засади, сприяти становленню особистості, для якої є пріоритетною ефективною навчальною діяльністю, постійний розвиток здатності і потреби до самовдосконалення і саморозвитку, прагнення цілеспрямованої самоосвіти в майбутньому. Оскільки мотивація формується, розвивається і, відповідно, змінюється та корегується залежно від умов діяльності, то найпершим завданням викладачів вищої школи є не тільки формування й постійне підтримання позитивної мотивації студентів, але й закріплення та оптимізація такої мотивації в подальшій професійній діяльності (Frytsiuk, 2016). Дослідження особливостей взаємодії наукового пізнання, мислення, мови й мовлення, їх форм, механізмів з урахуванням провідної ролі мовних чинників з погляду їхньої професійно-мовленнєвої природи і структури дозволяє сформувати *професійну особистість фахівця* і його *менталітет* як професіонала нового типу – з якостями, що відповідають вимогам інноваційного суспільства і ринку праці. Становлення особистості передбачає професійну спрямованість, професійну компетентність, професійно значущі психофізіологічні властивості для розвитку креативно-професійних якостей певної професії, досконале професійне мовлення, що передбачає знання мови професії, і, нарешті, професійний менталітет.

Значущою є **загальнопрофесійна функція** становлення особистості студентів і розвитку професійного мислення і мовлення фахівців, адже вкрай важко правильно тримати курс на опанування азів професії, знайти вихідну точку та орієнтуватися у своїх професійних діях, бути конкурентоспроможним на ринку праці в сучасному суспільному житті.

Цільне місце в аспекті становлення фахівця належить внутрішньому оцінюванню ним своїх **когнітивно-розвивальних дій (функцій)** із питань про вихідні сутності логіки, мислення, бачення своєї професії зараз і в майбутньому, із яких складається світобудова конкретного фахівця та перспективи інформаційного суспільства загалом. Когнітивно-розвивальна функція передбачає спеціально розроблені заходи, спрямовані на сприяння інтелектуальному розвитку студента, становлення його професійної особистості, створення професійно-мовної картини світу і поступове оформлення професійного менталітету фахівця.

Розуміння значущості *дієво-формувальної функції* склалося нещодавно, ця функція вже стала затребуваною, адже допомагає знайти наріжний камінь щодо опанування відповідної професії. На думку науковців, конкурентоспроможність фахівців стає пріоритетною, тож у сучасному житті вміння ефективно застосовувати і розподіляти професійні підходи й особисті поняття є запорукою вдалого шляху в будь-якій професії або сфері життєдіяльності. Найголовнішим стає адекватне формулювання цілей і визначення професійних пріоритетів для планування та аналізу ефективної трудової діяльності в обраній професії, становлення особистості. Свідомо формуючи потрібні якості, зокрема дієвий характер та ініціативність, відповідальність й організованість, уважне ставлення до вимог, що висуває кожна професія, можемо говорити про становлення особистості фахівця, розвиток його професійного мислення і мовлення. Важливу роль тут відіграє спрямування на комунікабельність – урахування комунікативної, професійно-лексичної (термінологічної) компетентності, стресостійкості і витривалості, з огляду на професійне виснаження і вигорання.

Спеціалізувальна функція допомагає зорієнтуватися в специфічних рисах функціональних одиниць діяльності фахівця, адже фахівцю, крім професійних знань, знадобиться системне мислення, навички кваліфікованого керівництва на підприємстві, міжгалузевої комунікації, яку ми ведемо за допомогою конкретного змісту, що постійно видозмінюється (маємо на меті розвиток термінологічного запасу фахівця, уживаних професіоналізмів тощо, тобто знання мови фаху). Творча пізнавальна активність студентів виявляється в активізації діяльності щодо самоуправління процесом навчання. Чіткість і послідовність опрацювання навчального матеріалу, викладеного на основі науково обґрунтованої системи знань, є зразком раціонального підходу до роботи з навчальною інформацією.

Якщо зробити акцент на *інформаційній функції*, то стає зрозумілим, що необхідні базові знання в галузі цифрових технологій, навіть аналізу та технічного обслуговування цифрових платформ, розуміння принципів роботи соціальних платформ, формування навичок проєктування нових систем для автоматизації різних процесів, інтерфейсів й інших додатків тощо. Справжній фахівець нефілологічного профілю зобов'язаний мати системні технічні знання, бути ознайомленим з азами проєктування, мати яскраво виражену схильність до системного і ґрунтового навчання і водночас бути гнучким, дисциплінованим, дипломатичним. Такого фахівця цілком слушно можна вважати особистістю з творчою професією майбутнього. Він здатний моделювати віртуальний світ у найдрібніших подробицях із метою навчання, наприклад водінню, охорони здоров'я (симуляція операцій тощо), проєктування будинків, автомобілів та інших об'єктів, продажу нерухомості, оборони тощо. Тому інформаційна функція не просто допомагає досягти навчальної й виховної мети, а й активно сприяє становленню особистості фахівця, формуванню його професійного менталітету.

Аналітична функція допомагає осмислити великий масив даних у мережі Інтернет і розвивати надалі стратегічні ідеї про те, чим варто займатися і чим саме користуватися в перспективній потенційній праці, як удосконалити своє виробництво, щоб підвищити попит і відповідно дохідність тощо. Аналітичний склад розуму формується в майбутнього фахівця якраз у процесі навчання в ЗВО і входження в професію, що пов'язано з внутрішньою дисципліною, опануванням логіки і багатозадачності професії, ефективною концентрацією на майбутній професії. Такі фахівці займаються аналізом і виявленням основних причин професійних невдач, обмірковують шляхи запобігання їм та усунення їх. Майбутні фахівці повинні мати

не просто аналітичний склад розуму, а формувати в собі уміння й навички глибокої аналітики у своїй професії, бути цілеспрямованими і наполегливими, обізнаними в різноманітних галузях наук, а також уміти працювати в команді.

Антиципаційна функція виявляється в умінні передбачати результати своєї діяльності, заздалегідь покладати надію на передбачення чи згодом перспектив розвитку обраної професії. Цій функції ми можемо надати інтегративного, узагальнювального статусу відносно всіх інших понять, що описують вияви передбачення результатів професійної діяльності. Науковці, які досліджували антиципаційні здібності, визначали їх особливу роль у життєвому шляху особистості, її життєпередбаченні та життєреалізуванні (Завацький, 2021). Можливість імовірнісного прогнозування передбачає і процес успішної соціальної адаптації особистості, її соціальної зрілості, зокрема становлення особистості як висококваліфікованого фахівця і розвиток її професійного менталітету. Тож вивчення концептів життєвої антиципації особистості на різних етапах онтогенезу та соціалізації особистості допомагають пошуку шляхів оптимізації розвитку антиципації особистості на етапі її професійного самовизначення та професійного зростання (Завацький, 2021).

Систематизувальна функція полягає в системності набуття студентами професійних знань, умінь і навичок, що в подальшому сприяє становленню і розвитку / саморозвитку особистості (творче мислення, технічні та гуманітарні навички спілкування в професії), запускає процес самоствердження (самовизначення і подальша професійна самоосвіта в трудовій діяльності), оскільки величезну роль відіграє свобода вибору, розвиток творчих нахилів і здібностей (самовираження й самовдосконалення в обраній професії) тощо, адже фахівці-нефілологи, які зможуть цього досягти, матимуть професійні перспективи і будуть конкурентоспроможними на ринку праці (Артюшина М. В., Журавська Л. М., Колесніченко Л. А. та ін., 2008).

З урахуванням функції змісту навчання в багатокомпонентній структурі становлення особистості виокремлено такі аспекти: *інтелектуальний* (сформованість професійного мислення і на його основі професійного мовлення – за напрямом майбутньої діяльності студента), *мотиваційний* (рівні зацікавленості студентів у формуванні професійного менталітету, в оволодінні професійним мовленням), *предметно-практичний* (науково-практична сфера засвоєння мовних знань як засобу здобуття знань за фахом), *нормативний* (унормоване володіння знаннями, уміннями і навичками з професійного мовлення) і *виконавчий* (фахове спілкування в різних ділових ситуаціях тощо).

Для визначення критеріїв добору змісту ми запропонували дидактичну періодизацію (етапи) становлення професійної особистості фахівця, формування професійного мислення і мовлення майбутніх фахівців-нефілологів, розвитку їхнього професійного менталітету. Ефективність розвитку професійного мовлення студентів-нефілологів можна підвищити за допомогою розподілу навчання на етапи корекційної систематизації і професіоналізації.

У зв'язку з розподілом підготовки студентів на етапи значна увага приділялася реалізації функцій змісту професійного навчання студентів. Процес формування змісту *етапу професіоналізації* характеризувався активним втіленням таких функцій, як *аналітична, спеціалізувальна, антиципаційна і систематизувальна*. Натомість у доборі й організації змісту підготовки студентів-нефілологів і становлення їхньої особистості враховувалася вся номенклатура функцій як на етапі *корекційної систематизації*, так і на етапі *професіоналізації*.

Види аспектів становлення особистості фахівця і зміст умінь за цими аспектами

Види аспектів	Зміст умінь
<i>Інтелектуальний</i>	Уміння послідовно і грамотно організувати стратегію і тактику професійного спілкування (мислити і будувати висловлювання, виходячи з логіки професійної діяльності; створювати концепцію професійного спілкування, мати власну думку з різних питань професійної діяльності; критично ставитися до власного і чужого мовлення, використовувати жанрове багатство професійного мовлення; будувати діалогічне і монологічне, усне й писемне види мовлення; знаходити розв'язання форс-мажорних ситуацій професійного спілкування тощо)
<i>Мотиваційний</i>	Мати чітку професійно спрямовану позицію майбутньої діяльності, спрямованість на самопізнання і самовдосконалення; відзначатися комунікабельністю, контактністю й емоційно-почуттєвою культурою спілкування (для деяких професій (лікарі, провізори, менеджери, юристи та ін.) розвивати емпатію); розвивати і вдосконалювати творчий компонент особистості (інноваційна діяльність винахідників, інженерів та ін.), творчий потенціал та професійну інтуїцію
<i>Предметно-практичний</i>	Володіти знаннями та лексикою за своїм фахом, збагачувати й удосконалювати словник різних професій науково-технічною, суспільно-політичною лексикою і фразеологією, знати і правильно використовувати професіоналізми, уживані в тій чи тій професії
<i>Нормативний</i>	Добирати й використовувати згідно з мовними нормами в різних жанрах професійного спілкування мовні та мовленнєві засоби
<i>Виконавчий</i>	Грамотно й доречно застосовувати все багатство української мови в професійній ситуації та в безпосередніх контактах із представниками своєї професії, під час виробничої практики тощо

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, обґрунтовані в концепції професійного становлення фахівця функції змісту навчання мають компоненти професійно зумовленої структури особистості, зокрема це професійна спрямованість, професійна компетентність, важливі психофізіологічні властивості і професійний менталітет. Названі основоположні функції визначають професійну підготовку й розвиток професійного менталітету відповідно до вимог сучасного суспільства і ринку праці.

На підставі функцій змісту навчання сформовано відповідні аспекти: інтелектуальний, мотиваційний, предметно-практичний, нормативний і виконавчий, що дозволили визначити багатокомпонентну структуру становлення особистості фахівця.

Подальше дослідження проблеми розвитку професійного мовлення має бути спрямовано на дидактичне забезпечення навчального процесу, пов'язаного з розвитком високого рівня загальнонаукових, міжпредметних когнітивно-комунікативних умінь студентів-нефілологів; дослідження мовної особистості студентів-нефілологів у процесі оволодіння гуманітарними дисциплінами.

ЛІТЕРАТУРА

- Журавська, Л. М., Колесніченко, Л. А., Котикова, О. М., Радченко, М. І., Романова, Г. М., & Сгадова, В. В. (2008). *Психологія діяльності та навчальний менеджмент: навчальний посібник* (М. В. Артюшина, Ред.). <http://posibniki.com.ua/post-motivaciya-navchannya>
- Завацький, В. Ю. (2021). Роль антиципаційних здібностей у життєвому шляху особистості. *Соціально-психологічні проблеми трансформації сучасного суспільства: матеріали XVI Всеукраїнської науково-практичної вебконференції (з міжнародною участю)*. (м. Сєверодонецьк, 12 листопада 2021 р.). Вид-во СНУ ім. В. Даля, 93–95.
- Пінчук, Г. Г, & Титар, О. В. (2013). *Мультимедійні засоби навчання як вирішальний фактор ефективності навчального процесу*. http://osvita.ua/school/lessons_summary/proftech/34663/.
- Frytsiuk, V. (2016). Assessment of future teachers' preparedness for professional self-development. *Science and Education*, (10), 189–194. <https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/en/articles/2016-10-doc/2016-11-st34-en>.

REFERENCES

- Zhuravska, L. M., Kolesnichenko, L. A., Kotykova, O. M., Radchenko, M. I., Romanova, H. M., & Shadova, V. V. (2008). *Psykhologhiia diialnosti ta navchalnyi menedzhment: navchalnyi posibnyk* (M. V. Artiushyna, Red.). <http://posibniki.com.ua/post-motivaciya-navchannya>
- Zavatskyi, V. Yu. (2021). Rol antytsypatsiinykh zdibnostei u zhyttievomu shliakhu osobystosti. *Sotsialno-psykholohichni problemy transformatsii suchasnoho suspilstva: materialy XVI Vseukraïnskoi naukovopraktychnoi vebkonferentsii (z mizhnarodnoiu uchastiu)* (m. Sievierodonetsk, 12 lystopada 2021 r.). Vyd-vo SNU im. V. Dalia, 93–95.
- Pinchuk, H. H, & Tytar, O. V. (2013). *Multymediini zasoby navchannia yak vyrishalnyi faktor efektyvnosti navchalnoho protsesu*. http://osvita.ua/school/lessons_summary/proftech/34663/.
- Frytsiuk, V. (2016). Assessment of future teachers' preparedness for professional self-development. *Science and Education*, (10), 189–194. <https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/en/articles/2016-10-doc/2016-11-st34-en>.